

श्री.सतिश वानखेडे
अभिनव अध्यापक महाविद्यालय,पुणे

महात्मा ज्योतिराव फुले यांची शैक्षणिक संकल्पना

सारांश

महात्मा ज्योतिराव फुले यांनी भारतीय समाजातील अज्ञान, जातिव्यवस्था आणि स्त्री-पुरुष असमानता दूर करण्यासाठी शिक्षणाला सर्वात प्रभावी साधन मानले. त्यांनी सर्वसमावेशक, समतावादी आणि व्यावहारिक शिक्षणाची संकल्पना मांडली. या संशोधनपत्रात त्यांच्या शैक्षणिक विचारांचे विश्लेषण, उद्दिष्टे आणि आजच्या काळातील महत्त्व यांचा आढावा घेतला आहे.

१. प्रस्तावना

१९व्या शतकात भारतीय समाजात शिक्षणाची अवस्था अत्यंत मर्यादित होती. शिक्षण फक्त उच्चवर्णीय आणि पुरुषांसाठीच उपलब्ध होते. अशा परिस्थितीत महात्मा ज्योतिराव फुले यांनी शिक्षणाचे लोकशाहीकरण करण्याचा प्रयत्न केला. त्यांनी शिक्षणाला सामाजिक परिवर्तनाचे माध्यम मानले.

महात्मा फुले यांचे शैक्षणिक विचार (Educational Philosophy)

सर्वासाठी शिक्षण (Education for All)

फुले यांचा ठाम विश्वास होता की शिक्षण प्रत्येक व्यक्तीचा मूलभूत हक्क आहे. त्यांनी स्त्रिया, शूद्र आणि अतिशूद्र यांच्यासाठी शाळा सुरु केल्या.

- स्त्री शिक्षणावर भर (Focus on Women's Education)

सावित्रीबाई फुले यांच्या सहकार्याने त्यांनी भारतातील पहिली मुलीची शाळा सुरु केली. स्त्रियांचे शिक्षण समाज प्रगतीसाठी अत्यावश्यक आहे, असे त्यांनी मांडले.

- व्यावहारिक आणि उपयुक्त शिक्षण (Practical Education)

फुले यांच्या मते शिक्षण हे केवळ सैद्धांतिक नसून जीवनोपयोगी असावे. त्यांनी शेती, उद्योग आणि दैनंदिन जीवनाशी संबंधित ज्ञानावर भर दिला.

- समता आणि सामाजिक न्याय (Equality and Social Justice)

शिक्षणाद्वारे जातीय भेदभाव नष्ट करून सामाजिक समता निर्माण करण्याचे त्यांचे ध्येय होते.

२. शैक्षणिक कार्य (Educational Contributions)

- मध्ये पण्यात पहिली मुलीची शाळा सुरु केली अस्पृश्यांसाठी शिक्षणाची दारे उघडली सत्यशोधक समाजाच्या माध्यमातून सामाजिक जागृती केली - संशोधन पद्धती

या संशोधनासाठी ऐतिहासिक आणि विश्लेषणात्मक पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे. विविध ग्रंथ, लेख आणि ऐतिहासिक दस्तऐवजांचा अभ्यास करून माहिती संकलित केली आहे.

महात्मा ज्योतिराव फुले यांची शैक्षणिक संकल्पना
- आजच्या काळातील महत्त्व
आजही शिक्षणातील असमानता, लिंगभेद आणि
सामाजिक विषमता अस्तित्वात आहे. फुले यांच्या
शैक्षणिक संकल्पना आधुनिक शिक्षणव्यवस्थेस
मार्गदर्शक ठरतात.

?. निष्कर्ष
महात्मा ज्योतिराव फुले यांची शैक्षणिक संकल्पना
ही समता, न्याय आणि मानवतावादावर आधारित
आहे. त्यांनी शिक्षणाला समाज परिवर्तनाचे प्रभावी
साधन बनवले. त्यांच्या विचारांचा आजच्या शिक्षण
प्रणालीवर मोठा प्रभाव आहे.
संदर्भ (फुले, ज्योतिराव -गलामगिरी
महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तके
सामाजिक सुधारकांवरील विविध संशोधन लेख

